

Małgorzata Olszewska

"Uczeń i nowa humanistyka", pod
red. Marii Kujawskiej, Poznań 2000 :
[recenzja]

Piotrkowskie Zeszyty Historyczne 4, 270-275

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

poszczególne artykuły różnią się literacką konwencją. Tu, przy przewadze wykładu ściśle naukowego, mamy również dobrego poziomu publicystykę – artykuł Arkadiusza Adamczyka o współczesnych poglądach na okoliczności śmierci generała Władysława Sikorskiego. Użyłem sformułowania „publicystyka”, bo w tym przypadku historyk zmuszony został do poruszania się po niebezpiecznym polu przypuszczeń i mniemań, bez możliwości skorzystania z ciągle utajnionych źródeł. Czytając tom *Z badań nad historią, oświatą i kulturą* trudno nie zatrzymać się też dłużej nad opracowaniem profesora Andrzeja Sepkowskiego pt. *Kontrowersje romantyczne*. Tym razem wchodzimy w obszar rozważań bywałych w nauce historycznej, ale przecież bliskich nauce o literaturze i – co cenne – filozofii.

Polecam także uwadze Czytelników artykuł profesora Jerzego Kukulskiego pt. *Miejsce wychowania w myśli politycznej Józefa Piłsudskiego* – obiektywną refleksję nad poglądami polityka, który do dzisiaj ma zarówno swoich żartowanych krytyków, jak i – użyjmy sformułowania Autora – wyznawców.

Podsumowując: wydano zbiór wartościowych artykułów ujętych w starannie wydanej i dobrze opracowanej redakcyjnie – w czym zasługa Jerzego Kukulskiego i Patrycji Jakóbczyk-Adamczyk – książce. Szkoda tylko, że nie znalazł się w niej żaden z tekstów Profesora Ryszarda W. Wołoszyńskiego. Było przecież z czego wybierać.

Stefan M. Krakowski

Uczeń i nowa humanistyka, pod. red. Marii Kujawskiej, Wydawnictwo Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2000, ss. 274.

Od 1993 r. pod auspicjami Zakładu Dydaktyki Historii Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wydawane są publikacje, towarzyszące spotkaniom konferencyjnym i dotyczące, szeroko pojętej edukacji historycznej. Zbiór tekstów *Uczeń i nowa humanistyka* to ich kontynuacja. Tom poświęcono pamięci, zmarłego niedawno Profesora Jerzego Topolskiego. Ma on charakter interdyscyplinarny. Oprócz dydaktyków historii, autorami poszczególnych artykułów są przedstawiciele innych dziedzin humanistyki m.in.: psychologii, pedagogiki, historii historiografii, filologii polskiej, filozofii. Publikacja dotyczy roli ucznia w nowej, zreformowanej szkole. Podzielona została na cztery działy, dla których problem podmiotowości ucznia stał się kategorią porządkującą. Autorką wstępu jest profesor Maria Kujawska z Zakładu Dydaktyki Historii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Wszystkie teksty zawarte w opracowaniu posiadają istotne znaczenie dla tego zagadnienia, niemniej jednak najciekawsze wydają się refleksje wymienionych poniżej autorów⁷.

⁷ W publikacji zawarto ponadto ciekawe artykuły m.in.: H. W ó j c i k - Ł a g a n, *Stare i nowe w kształceniu nauczycieli szkół średnich*, s. 35-44; H. M o n i o t, *Refleksje nad miejscem historii w edukacji humanistycznej: wyzwanie wieloznaczne, aktualne*, s. 63-72; I. S k ó

W części pierwszej: *NOWE ZADANIA SZKOŁY WYŻSZEJ*, autorzy zastanawiali się nad kondycją szkolnictwa wyższego w Polsce i koniecznością dopasowania programów studiów humanistycznych do wymogów reformy oświaty. Do studentów - przyszłych nauczycieli skierował swoje postulaty Jan Pomorski w tekście: *Jak uczyć historii w nowej szkole?* Jego zdaniem nauczyciel powinien posiadać: „(...) poczucie odpowiedzialności za stan świadomości historycznej wychowanków”⁸. Spośród funkcji, jakie spełnia nauczanie historii, za najważniejsze uznał autor jej upowszechnianie.

Dyskusję na temat rewizji systemu studiów historycznych podjął Alojzy Zielecki w: *Kształcenie kandydatów na nauczycieli historii dla zreformowanej szkoły*. Zaproponował, aby wzbogacać wiedzę studentów historii na kierunku nauczycielskim m. in. o elementy dziejów kultury, filozofii, nauki o polityce, ekonomii czy geografii. Wiadomości z tych przedmiotów winny posiadać strukturę pogłębioną, zweryfikowaną egzaminami i zastosowaniem ich na lekcjach próbnych w szkole. Ważne jest zaszczepienie wśród przyszłych nauczycieli potrzeby samokształcenia, ciągłego unowocześniania, pogłębiania wiedzy i doskonalenia umiejętności.

Z kolei Maria Kujawska w tekście: *O nowy wymiar kształcenia uniwersyteckiego nauczycieli historii* zaproponowała zmiany w programie studiów w szkołach wyższych oraz rewizję postaw nauczycieli akademickich. Jej zdaniem pracownicy naukowo-dydaktyczni uczelni winni ponosić odpowiedzialność nie tylko za swoich studentów, ale również za ich przyszłych uczniów. Jak pisze autorka: „(...) W procesie kształcenia nauczycieli konieczny jest trud wszystkich bez wyjątku nauczycieli akademickich na rzecz uczynienia ze studiów (...) intelektualnej i duchowej wspólnoty mistrzów i uczniów”⁹.

Inny wątek, dotyczący podmiotowości ucznia w zreformowanej szkole, podjęty został w części publikacji, zatytułowanej: *UCZEŃ W ŚWIECIE WARTOŚCI*. Irena Wojnar w artykule: *Edukacja humanistyczna i trzy kręgi tożsamości człowieka* wysunęła postulat „humanizacji edukacji”, która wynikać powinna ze zmian w mentalności i osobowości współczesnego nauczyciela. Zdaniem autorki - nauczyciel „(...) winien wszakże stawać się istotą coraz bardziej rozumiejącą, wrażliwą i otwartą, a jego działalność bliższa inspirującej animacji niż jednostronnemu pouczaniu”¹⁰.

Natomiast Violetta Julkowska zajęła się rozważaniami nad komunikacją międzypokoleniową. W tekście *Naprzeciw siebie. Komunikacja międzypokoleniowa na gruncie edukacji historycznej* zaprezentowała problem z punktu widzenia teorii komunikacji oraz jako zjawisko kulturowe, wynikające ze współczesnej filozofii dialogu.

Ewa Domańska w artykule: *„Jaskinia Chejrona”. Inny dyskurs edukacji* dokonała próby stworzenia ideału „nowego nauczyciela”. Zaproponowała odmienny spo-

r z y ń s k i e j, *Uczeń – Historia – Spotkanie*, s. 115-122; M. M e n t z a, *Uczeń w nowej szkole – próba określenia podmiotowości*, s. 167-176; G. P a ń k o, *O integracji przedmiotów humanistycznych na lekcjach powtórzeniowych w szkole podstawowej i gimnazjum*, s. 193-201; J. G ą s o w s k i e g o, *Psychologiczne problemy identyfikacji uczniów zdolnych*, s. 225-234.

⁸ *Uczeń i nowa humanistyka*, pod red. M. Kujawskiej, Poznań 2000, s. 16.

⁹ *Ibidem*, s. 24.

¹⁰ *Ibidem*, s. 103.

sób rozumienia edukacji, odejście od szkoły (nauczyciela i uczniów) rozumianych jako „fabryka” do szkoły nowego typu, mającej korzenie w europejskiej tradycji kulturowej *communitas*.

W kolejnej części: *UCZEŃ JAKO PODMIOT DZIAŁAŃ EDUKACYJNYCH* zawarto rozważania dotyczące podmiotowości ucznia w realiach współczesnej polskiej szkoły. Tym zagadnieniom poświęcił swój tekst: *Podmiotowość ucznia w nauczaniu – uczeniu się historii, jej uwarunkowania i granice* Jerzy Maternicki. Konkluzje sprowadzają się do wniosku, że należy kompleksowo zająć się procesem przyswajania wiadomości i umiejętności przez uczniów. Edukacja historyczna, której celem jest jego upodmiotowienie ma za zadanie przemyślaną indywidualizację procesów kształcenia.

Podmiotowością uczniów zdolnych zajęła się Zofia Teresa Kozłowska w opracowaniu dotyczącym: *Miejsca zdolnego ucznia w zreformowanej szkole*. Autorka poprzez pryzmat swych doświadczeń w kontaktach z młodzieżą wykazała, iż w obecnej rzeczywistości szkolnej nie istnieje właściwie możliwość wypromowania uczniów zdolnych. Zofia T. Kozłowska napisała: „(...) wprowadzana reforma szkolna w centrum swojego zainteresowania postawiła ucznia średniego lub mniej uzdolnionego (...). W tych warunkach nie ma miejsca na pogłębianie zainteresowań historycznych”¹¹. Jej zdaniem wynika to z faktu, iż nauczyciel bywa najczęściej rozliczany przez władze oświatowe z niepowodzeń uczniów i swoich, niż sukcesów utalentowanych wychowanków. W artykule zawarła również autorka przykładowe propozycje pracy z uczniami zainteresowanymi historią.

Ciekawym spojrzeniem na rzeczywistość szkolną jest tekst Waldemara Łazugi: *Czy historia (w szkole) da się lubić? Refleksje autora podręczników szkolnych*. Dokonano w nim opisu relacji zachodzących między uczniem – adresatem podręczników a ich twórcami. Udowodniono ponadto, jak trudna jest droga komunikowania się autorów z czytelnikami.

Czwarta część publikacji: *UCZEŃ JAKO PODMIOT DZIAŁAŃ WYCHOWAWCZYCH* jest dziełem pedagogów i psychologów. Znalazły się tutaj artykuły specjalistów, dla których kwestie wychowawcze są nieodłącznym elementem działalności edukacyjnej humanistów. Justyna Strykowska w *Przygotowaniu nauczycieli historii do pracy wychowawczej* przedstawiła postawy i umiejętności, które winny być kształtowane u studentów – przyszłych nauczycieli jako niezbędne do podjęcia pracy wychowawczej. Autorka oparła się na założeniach psychopedagogiki humanistycznej i behawioralnej, bowiem – jak napisała – „(...) pragnę zarysować postać nauczyciela, który odznaczać się będzie postawą charakterystyczną dla humanistycznego terapeuty, ale zarazem będzie posiadał umiejętności (...) dotyczące wyznaczania, realizowania i osiągnięcia celów wychowawczych”¹².

Edukacja humanistyczna jako źródło wychowania stała się celem rozważań Haliny Wróżyńskiej w artykule: *Wspomaganie rozwoju edukacyjnego ucznia a proces*

¹¹ Ibidem, s. 182.

¹² Ibidem, s. 235-236.

kontroli i oceny. Wykazała ona, że sprawdzanie i ocenianie wiadomości oraz umiejętności uczniów to proces złożony i jako taki oparty powinien być na rzetelnych założeniach. Zaliczyła do nich H. Wróżyńska przede wszystkim: ocenianie „naprawdę ważnych” elementów wiedzy; wypracowanie przez nauczycieli standardów oceniania; docenianie twórczego myślenia uczniów (umiejętności analizowania i syntetyzowania); danie szansy poprawy; uwzględnianie nakładu pracy (a nie tylko jakości efektu) oraz możliwości percepcyjnych uczniów.

Podobne tezy przedstawił w: *Podmiotowym traktowaniu ucznia jako wymogu współczesnej edukacji* Eugeniusz Piotrowski. Opisał refleksje dotyczące zależności uczeń – nauczyciel, miejsca i roli uczniów we współczesnym kształceniu humanistycznym. Zdaniem autora, wymogiem nowoczesnej szkoły jest przekształcenie systemu edukacji i wychowania w odniesieniu do ucznia, gdyż: „(...) podmiotowość w kształceniu wymaga radykalnej zmiany w dotychczasowym traktowaniu ucznia w procesie edukacji”¹³. Działania dydaktyczne nauczycieli mają więc wymiar wychowawczy. Uzależnione jest od niego stosowanie określonych strategii metodycznych dla kształtowania postaw uczniów i honorowania ich praw.

W przedstawionej pozycji znalazły się także noty o autorach tekstów oraz streszczenie w języku francuskim. Reasumując, należy stwierdzić, iż *Uczeń i nowa humanistyka* to interesująca pozycja na rynku wydawniczym. Publikacja jest cennym wprowadzeniem do dyskusji nad zagadnieniami dotyczącymi problemów kształcenia we współczesnej szkole.

Kontynuację zawartych w niej rozważań stanowiła zorganizowana przez Zakład Dydaktyki Historii Instytutu Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Krajową Komisję Dydaktyki Historii Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. *Uczeń w nowej szkole. Edukacja humanistyczna*. Odbyła się ona w dniach od 15 do 17 czerwca 2000 r. w Poznaniu. Uczestnikami konferencji, oprócz polskich naukowców, byli również przedstawiciele Francji, Czech i Kanady.

Gospodarzem spotkania była prof. dr hab. Maria Kujawska, która przedstawiła referat *Uczeń i nowa humanistyka – idee konferencji*, naświetlając jej główne cele i założenia. Za najważniejsze uznała skoncentrowanie refleksji przedstawicieli różnych dziedzin humanistyki wokół problemu edukacji humanistycznej i jej przedmiotu – ucznia.

Na trzydniowe obrady, oprócz posiedzeń plenarnych składały się sesje: plakatowa i warsztatowa oraz podsumowująca konferencję dyskusja panelowa. W trakcie sesji plenarnych, dotyczących wyzwań przyszłości wobec edukacji humanistycznej oraz zintegrowanej edukacji przedmiotów humanistycznych, wygłoszono interesujące referaty.

Sesja plakatowa dotyczyła osiągnięć i innowacji dydaktycznych. W jej ramach przedstawiciele wybranych ośrodków akademickich prezentowali swoje dokonania. Interesujące okazało się wystąpienie dr Bogumiły Burdy z WSP w Zielonej Górze, która przedstawiając osiągnięcia swojej uczelni ilustrowała je fragmentami filmów z zarejestrowanymi zajęciami. Ponadto przybliżyła zebranych publikacje pracowni-

¹³ Ibidem, s. 260.

ków WSP z Zielonej Góry, dotyczące dydaktyki historii, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki regionalnej.

Ogromnym zainteresowaniem cieszyła się prezentacja dr. Dariusza Przybytko z Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych, który zademonstrował nowoczesne plansze dydaktyczne do nauki historii i atlasy historyczne skorelowane z podręcznikami dla szkoły podstawowej i gimnazjum. Uwagę gości konferencji skupiła także prezentacja mgr Iwony Zając z Oficyny Wydawniczej Graf-Punkt z Warszawy. Dotyczyła ona interaktywnych podręczników do nauczania historii w zreformowanej szkole, których autorami są pracownicy Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Interesująca okazała się również prezentacja dorobku dydaktyczno-naukowego pracowników Zakładu Dydaktyki Historii UAM w Poznaniu, zatytułowana *Historia magistra vitae est?* Prezentowała ona kierunek zmian w kształceniu nowych pokoleń, zorientowany na przyszłość a wyznaczony przez aktualną rzeczywistość szkolną. Wystawa została podzielona na działy. Pierwszy stanowiły publikacje pracowników Zakładu Dydaktyki Instytutu Historii UAM, powiązane z tematyką ekspozycji. Kolejny obejmowały materiały obrazujące transmisję wiedzy historycznej na poziomie uczelnianym m.in. rezultaty pracy ze studentami na zajęciach dydaktycznych (ankiety, testy, prace plastyczne). Przedstawiono także prace studentów, których celem było zastosowanie wiedzy teoretycznej w praktyce np. scenariusze zajęć z praktyki pedagogicznej, materiały powstałe w ramach zajęć szkolnych. Wystawa była nie tylko interesująca, ale też umiejętnie wyeksponowana, co zwiększało jej atrakcyjność.

Podczas sesji plenarnej, zorganizowanej pod hasłem *Zintegrowana edukacja przedmiotów humanistycznych*, wśród wielu interesujących wystąpień na uwagę zasłużył referat dr Barbary Kubis z Uniwersytetu Opolskiego. Dotyczył on możliwości integracji międzyprzedmiotowej w nauczaniu historii w zreformowanej szkole. Autorka dokonała zdefiniowania pojęć: integracja międzyprzedmiotowa i nauczanie zintegrowane. Przedstawiła wyniki sondażu, dotyczącego sensu wprowadzenia reformy oświaty. Ankieta objęła nauczycieli szkół południowo-zachodniej Polski. Okazało się, iż 80% respondentów stwierdziło potrzebę wprowadzenia reformy, ale zauważało minusy tej procedury, przede wszystkim zamykanie szkół i zwalnianie nauczycieli. Ankietowani wskazywali również na przeszkody we wprowadzaniu nauczania zintegrowanego. Zdaniem 15% uczestników sondażu jednym z powodów bywa wzajemna niechęć i brak współpracy między nauczycielami przedmiotów zintegrowanych (polonistami i historykami).

W trakcie konferencji odbyły się zajęcia warsztatowe pod wspólnym tytułem *Uczeń w kręgu humanistów – próba integracji zajęć*. Brałam udział w warsztatach prowadzonych przez dr Henrykę Figaj-Nowak z UAM w Poznaniu. Dotyczyły interpretacji źródła ikonograficznego na potrzeby edukacji historycznej. Prowadzone były z podziałem na grupy. Autorka ćwiczeń przedstawiła metody interpretacji źródła ikonograficznego, wykorzystując strukturę (model) dzieła sztuki – drzwi katedry gnieźnieńskiej. O zainteresowaniu taką formą zajęć świadczyła ogromna liczba uczestników warsztatów.

Nie mniejsze emocje wzbudziła dyskusja panelowa, zamykająca obrady konferencji poświęcona *Nowej humanistyce a podmiotowości ucznia*. Udział w dyskusji wzięli znani historycy, zajmujący się dydaktyką, m.in. prof. Czesław Majorek, prof. Janusz Rulka, dr Halina Tomalska. Ogólne wnioski z dyskusji skłaniają do stwierdzenia, iż uczeń to podmiot, jednocześnie kreator nowej humanistyki, której idea jest refleksja nad współczesnym człowiekiem i jego kulturą. Według H. Tomalskiej nowoczesny nauczyciel tworzy kulturę. Powinien nabywać kompetencje kulturowe, ponieważ uosabia dorobek cywilizacyjny. Gdy posiada wiedzę przedmiotową, podstawy wiadomości z zakresu psychologii i pedagogiki, wówczas staje się mistrzem dla swoich uczniów. Zdaniem prof. M. Kujawskiej podmiotowości ucznia u progu XXI wieku powinno się nadać „(...) szczególnego znaczenia, a humanistykę szkolną w jej nowym ujęciu rozumiemy jako przestrzeń, w której podmiotowość owa może stać się utopią urzeczywistnioną. Ta nowa humanistyka potrzebna jest we współczesnej myśli dydaktycznej i we współczesnej szkole”¹⁴.

Reasumując należy stwierdzić, iż refleksje nad rolą ucznia w nowej zreformowanej szkole nie zostały zakończone, a poznańska konferencja była ich interesującym zapoczątkowaniem.

Małgorzata Olszewska

Aleksander Smoliński, *Jazda Rzeczypospolitej Polskiej w okresie od 12 X 1918 do 25 IV 1920*, Wydawnictwo „Adam Marszałek”, Toruń 1999, ss. 437.

Wiele zagadnień związanych z dziejami polskiego oręża w latach 1918-1920, nie doczekało się dotychczas dogłębnych badań naukowych. Stąd też każda praca poświęcona tej tematyce wzbudza zainteresowanie.

Wydawnictwo „Adam Marszałek”, specjalizujące się w publikowaniu prac naukowych wielokrotnie umożliwilo przedstawianie dorobku młodszemu wiekowi i stopniami pracownikom naukowym naszych uczelni. Oficyna ta wydała książkę Aleksandra Smolińskiego przedstawiającą formowanie i rozwój organizacyjny jazdy polskiej od października 1918 roku do kwietnia 1920 roku, to znaczy od powstania pierwszych pododdziałów jazdy Wojska Polskiego, do utworzenia i podjęcia przez w pełni ukształtowane brygady jazdy typowych dla tej broni zadań. We wstępie autor informuje, że książka jest pierwszą częścią większej całości poświęconej dziejom jazdy II Rzeczypospolitej.

Autor jest adiunktem w Zakładzie Historii Wojskowej Instytutu Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu i od dawna zajmuje się dziejami kawalerii polskiej w XX wieku. W jego dorobku naukowym znajduje się wiele artykułów poświęconych tym zagadnieniom, a prezentowana książka podsumowuje wyniki badań.

Dotychczas nikt nie podejmował trudu kompleksowego opracowania tej tematyki. Pozorna obfitość prac poświęconych tej tematyce przy dokładniejszej analizie

¹⁴ Ibidem, s. 7.